

חינוך לחיים

פרשת וירא

ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו

נחלקו מפרשי הפשט בביאור הסימט של הכתוב "וימהר לעשות אותו". האם הדברים מוסבים על אברהם אבינו, שלמעשה פקד על בנו לתקן את ה"בשר רך וטוב" לאכילה ואף הוסיף וביקש מבנו כי יעשה את המלאכה בזריזות למען האורחים המכחים (בדיוק כפי שהוא נהג כל העת איתם).

אולם יש פירוש אחר שמאיר את עולם ה"לחנכו במצוות" באור יקרות: לפי הפירוש הזה, אברהם הסתפק בבקשה מבנו כי ישחט ויתבל את הבשר לאורחים, וכי ה"וימהר לעשות אותו" מוסב בכלל על ישמעאל עצמו.

הוא, מתברר, השכיל להבין זאת לבד. בלי כל אומר ודברים של האבא. מילה לא. הוא פשוט רואה את כל מהלך ההתנהגות של אביו עם האורחים, הוא רואה את אביו הישיש אף רץ, כמו היה נער צעיר (בחנית "מטבע של אברהם אבינו, בחור ובתולה בצד אחד", המסמלים את הרוח הצעירה והתסיסות) במלוא החדווה כדי לשרת את האורחים ולא שוקט על שמריו כשהוא מרעיף עליהם כל העת מעדנים מכל המינים והסוגים, ואז, באופן ספונטני, "מציץ ונפגע". אף הוא נוהג כן. עושה הכל בזריזות ויעילות, כדי שהאורחים לא יחכו אף לרגע. הנה המחשה חיה ל"דוגמא האישית", אולי הראשונה בהיסטוריה היהודית, שמחוללת נפלאות. חינוך – מתברר, זה לא בהכרח שורת פקודות. חינוך זה לא משטר. לעיתים החינוך הטוב ביותר הוא השתיקה. האבא עושה את שלו לבד, והבן, שלו חיישנים דקים ועדינים לזהות מה אבא מרגיש, יודע לבד מה הוא נדרש לעשות. מעצמו. כי גם הוא רוצה להיות "כמו אבא". הוא רואה את אבא שלו מלא חדווה ולהט כשאורחים מגיעים, הוא רואה איך שהוא רץ לבקר, אז גם הוא נסחף. אבא לא צריך לומר מילה. הבן רואה ומרגיש. נכון, עם יד על הלב זה באמת קשה שלא "לחנך". זוהי נטייתו הכמעט טבעית של האבא. אבל השתיקה, כך לימדנו, היא היפה שבקולות.

'כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט' כך מעידה התורה על אברהם, המחנך הדגול אע"פ שאנו מוצאים שהתורה מזכירה רק שמונה תיבות בלבד שאברהם אמר ליצחק והן 'הנני בני... אלוקים יראה לו השה לעולה בני'. כי בכדי להיות מחנך טוב ולהורות לבניו את דרך ה' אין צורך להכביר במילים אלא להראות בפני צאצאיו דוגמה אישית. כשילד רואה את הוריו מתנהגים כזאת והולכים בדרכי המוסר והמידות הטובות, המראות נחרטים בישותו ומייתרים את הצורך במילים.

הדוגמה האישית מעצבת התנהגות היות ויש בה מאפיין עוצמתי של המחשה מעשית. אבל האמת, שלדוגמה האישית יש עוד מאפיין הרבה יותר משמעותי, שנותן לה כוח השפעה כביר המטביע מסרים בנפש הילד. בכל אדם באשר הוא טבועה התנגדות טבעית לקבלת מרות, כל אדם מבקש להיות עצמאי ולגבש לעצמו דעות, הליכות ואורחות חיים. זו הסיבה לכך שחז"ל קבעו 'כי גדול המצווה ועושה ממי שאחזו מצווה ועושה' זאת משום שכאשר אדם מחוייב לעשות פעולה מסוימת, מתפתחים בו באופן טבעי נוגדנים שמסיתים אותו שלא לעמוד בהתחייבות שהוטלה עליו. אם בכל אופן הוא התגבר על הנטייה המושרשת ועשה את המוטל עליו כנגד טבעו המסתייג מקבלת מרות, הוא ראוי לקבל על כך שכר מיוחד. כשאנו פונים אל ילדנו ומורים להם לעשות מעשה מסוים או להמנע מפעולה אחרת, אנו מציתים בהם התנגדות טבעית שמקשה עליהם לקבל את הדברים וליישם אותם. לעומת זאת, כשאנו מציגים בפני ילדינו דוגמה אישית, איננו מצוררים בהם את הסלידה הטבעית מקבלת מרות, אלא יוצרים חינוך עקיף, שאינו מצורר התנגדות.

כך ניתן ליצור השפעה חינוכית שאינה סותרת את עצמאותו של הילד אלא דווקא מתבססת עליה. השפעה ששואבת את כוחה מהשאיפה הטבעית והחופשית של הילד להדמות להוריו ולשקף את דמותם בהתנהגות. עלינו לקחת הדברים לתשומת ליבנו ולזכור, שילדנו הקטנים והרכים עתידים בבוא העת לפרוח מהקן החמים והמגונן, ולהתמודד כנגד נסיונות שונים ומשונים שאיש אינו יכול לצפותם. רבים הסיכויים שבאותו זמן לא נהיה לידם, כדי ליעץ להם מה נכון לעשות. איך נוכל להעצים את כוחם הנפשי לכך? רק ע"י שנעמיד בפניהם דוגמה אישית, שנחדיר בהם 'דמות דיוקנו של אביו' אנו יכולים להביא לכך שביום פקודה, תעמוד דמות הוריו לנגד עיניהם, תעצים את כוחם ותעניק להם היכולת והמסוגלות להתמודד ולהילחם, להתגבר ולנצח.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com